
ПРОГЛАШ

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2011 (год. XX), ISSN 0861–7902

Анегрет МИДЕКЕ

ЗА КОНЦЕПЦИЯТА IDIAL / IDIAL4P В ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ

Im Folgenden werden die methodischen Prinzipien des fachfremdsprachlichen Konzepts IDIAL resp. IDIAL4P dargelegt, um sie auch unter der breiteren philologische Öffentlichkeit zu popularisieren. Die zwei von der EU-Generaldirektion „Bildung und Kultur“ geförderten Projekte für regionalisierte – interkulturelle – qualifizierende – professionelle Lehrmaterialien zielen auf die Stärkung sowohl des Deutschen in Osteuropa als auch des Russischen und der weniger verbreiteten osteuropäischen Fremdsprachen Bulgarisch, Polnisch, Slowenisch, Ungarisch in Deutschland ab. Es werden Online-Module zur Fachsprachenvermittlung als arbeitsplatzrelevante Kompetenzen für die Berufskommunikation entwickelt, die exemplarisch zur Erstellung weiterer Fachfremdsprachenmodule anregen sollen.

За да се оцени една методическа концепция, първо трябва да се обрисова културният фон за създаването ѝ и да се представи контекстът, в който тя ще функционира. В нашия случай става дума за концепция за чуждоезиково обучение, породила се от потребностите на европейските международни комуникации, но приложима в глобален мащаб и способна да генерира неограничен брой учебници, обслужващи различни комбинации от езици.

1. Общите принципи, върху които е изградена концепцията IDIAL, са:

1.1. Единната европейска езикова рамка (нем. GER, т.е. Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen): Съвременното чуждоезиково

обучение разполага с нормативна база, която съществено облекчава създаването и оценката на учебници и учебни материали по чужд език. Този нормативен ориентир е абсолютно задължителната платформа, върху която се изгражда всяка една система за обучение по чужд език. Определените в Европейската езикова рамка нива на боравене с или владеене на чуждия език са надежден инструмент и за анализ на учебните материали, и за квалифициране на езиковата компетентност на всеки обучаем, и икономично средство за бърза и точна информация между специалистите по чуждоезиково обучение. Кратките sigли, напр. „A1“ или „C2“ са напълно достатъчни, за да стане ясно, че даден субект едва що е започнал да изучава езика и го ползва на елементарно, делнично ниво, или пък – във втория случай – вече е достигнал степен на знания и умения, което не всички носители на въпросния език като майчин притежават. Нещо повече – тъй като за всяко ниво има подробни предписания относно четирите основни езикови умения (говорене, слушане, четене, писане), авторите на дидактически материали разполагат с една абстрактна рамка на цялостния продукт, който предстои да изготвят.

1.2. Диференцирана интеркултурна компетентност

За разлика от нормативите за степените на владеене на езика принципа на диференцираната интеркултурност е все още слабо проучен, а учебни материали въобще не са били създавани (респ. – не бяха създавани преди нашите продукти).

Същността на концепцията IDIAL е у обучаемия да бъде изградена способността за културно специфични речеви действия. Той трябва да развие чувствителност към културните различия, но и – което е особено важно – за културно взаимопроникване. Той трябва да е подготвен за т.н. критични събития (critical incidents) в комуникацията с представители на другата култура, т.е. за възможни, обусловени от точно тази чужда култура недоразумения. Пътят на тази подготовка минава през изучаването на стратегии за разкриване на значенията на специфични за дадено обкръжение речеви действия и намирането на функционални еквиваленти между изходния и целевия език. Така обучаемият се вгражда в самия дидактически процес, езиковото обучение става интегративно. Новото е, че интеркултурната компетенция не се усвоява само когнитивно, но и афективно и конативно. За да се отключат мотивите за емоционално и волево усвояване на информацията, в концепцията IDIAL беше разработена специална типология на упражнения, почиващи на нови похвати за изживяването и усещането на чуждата култура. Особено важно

място сред тях заемат (груповата) работа по проект, ролевите игри и сценариите, както и т.н. странознание на живо (erlebte Landeskunde).

1.3. Потребителски профили и регионалност

Регионализирането, т.е. съобразяването със специфичния за даден регион респ. дадена сфера от социалния и/или професионалния живот, отчита последователното анализиране, оценяване и прилагане на бикултурната обусловеност на комуникациите между изходния и целевия език в целия учебник. Още в основополагащата за чуждоезиковото обучение в Германия Манхаймска рецензия от 1977 г.¹ тази постановка се нарежда сред водещите педагогически съображения. Обаче дълго време тя остава само теоретичен ориентир, не прилаган последователно в практиката. Причините за това са, от една страна, неизгодното съотношение между разходите (на материали, труд и време) и ползите (като целокупен образователен ефект) спрямо другите, по традиция глобално ориентирани учебници по немски (и по всеки друг) чужд език. Защото чувствителното, автентично регионализиране може да се получи едва тогава, когато учебните материали се разработват от и в **бикултурни** (напр. в немско-славянски) авторски екипи с **двойна квалификация** (напр. германисти и слависти). Опитът ни показва високата продуктивност на тясното взаимодействие между тези двойно преплетени професионални квалификации на авторите (немски слависти и славяни германисти респ. немски германисти и славяни слависти). Само в такава работна среда може да стане постоянната обмяна на опит, на свои и чужди гледни точки, само оттам може да се изведат размислите и критичната (само-)оценка, които са неотменимо условие за предотвратяването на клишета и стереотипи в мисленето за другата култура.

Регионализирането като последователно отчитане на бикултурните отношения между съответните изходен и целеви език се осъществява на всички нива:

а) **В езиковата сфера**, като акцентува не на особеностите на изучавания чужд език въобще (абстрактно-системен лингвистичен подход), а тъкмо на онези трудности при изучаването на чуждия език, които има носителят на точно конкретния изходен език (избирателен прагма-лингвистичен подход);

б) **В сферата на културно антропологичното странознание**, като в най-висша степен се отчита предварителната ментална подготовка на обучаемия с оглед на познанията му за родно и чуждо в културата, неговите мисловни и поведенчески модели, интериоризираните норми

и ценности, както и за неговите очаквания, мотивация, навици и цели на изучаването на езика.

в) В институциите, доколкото в концепцията на учебника се включват и специфичните условия на мястото, където протича процесът на обучение (от страната и населеното място през образователната институция и учебните ѝ планове и програми до конкретното техническо оборудване в клас).

Ето няколко примера за такава бикултурна (в случая немско-българска) перспектива:

(1) Езиково регионализиране (нар. за немски ученици чрез извеждане на важни изречения в граматиката и фонетиката):

Напр.: „В българския език липсва характерното за немския твърдо вокално начало (harder Vokaleinsatz) и думите се слимат в непрекъснат поток.“²

Или: „Внимание! В българския език има думи от международната лексика със съвсем различни значения от тези в немския – напр. конкурс (в бълг. = съревнование, в нем. = банкрут); квартал (в бълг. = териториално обособена част от град, в нем. = тримесечие); кекс (в бълг. = сладкиш, в нем. = бисквита) и пр.“

(2) Регионализиране в областта на странознанието:

Напр.: Говорно упражнение в онлайн материал по архитектура, след четенето на текст за немски къщи в стил „фахверк“: „Was denken Sie: Besteht das Problem der schlechten Wohnbedingungen in alten Häusern auch in Bulgarien? Geben Sie Beispiele aus einigen bulgarischen Städten und begründen Sie Ihre Meinung.“

Wie versucht man etwa in Veliko Tarnovo, den Konflikt zwischen traditioneller Architektur und modernen Wohnbedingungen zu lösen? Sind das auf dem Foto tatsächlich Häuser aus dem 19. Jahrhundert?³

[Как мислите – съществува ли проблемът с лошите битови условия в старинните къщи и в България? Дайте примери от някои български градове и обосновете мнението си.

Как се опитват да се справят с положението напр. във Велико Търново? Разгледайте тази снимка: Тези къщи с възрожденска архитектура кога са строени според Вас?]

1.4. Специализирани езици в конкретни професионални сфери – IDIAL4P

Концепцията IDIAL се доразвива и в модификацията IDIAL4P. Посочените по-горе три основни принципа (съобразяване с Европейската

езикова рамка, диференциран интеркултурен подход и регионализиране) важат и тук. Също както IDIAL, и тази версия е трансверзална, т.е., отнесена до трите степени на обучение (училище, университет и професионална квалификация през целия живот). По какво се отличава IDIAL4P от своя прототип?

Целта на IDIAL4P е интеркултурен диалог за професионалисти. В IDIAL4P вече не става дума за усвояване на общоезикова компетенция, а за езикови умения и знания, непосредствено необходими за служебната комуникация в дадена професионална сфера. Концепцията следва една тенденция, според която потребността от специализиран немски език е силно нараснала именно през последните години, особено в Източна и Югоизточна Европа, като в същото време и в немскоезичния регион се наблюдава количествено по-тясно, но все пак определено търсене на професионално специализирани езици от източноевропейския регион. Не само разширяването на Европейския съюз като политически фактор, но и мащабното взаимопроникване на икономиките на европейските държави през последните десетилетия доведе до силно разрастване на трансграничната мобилност на стоки и услуги, на общуването между професионалисти на всички нива на служебните взаимоотношения. Тези комуникации трябва да бъдат подготвени още в процеса на първоначално професионално образование и да бъдат актуализирани през цялото време на професионална заетост, за да гарантират надеждно международното сътрудничество.

Училищата, в които се прилагат образователните модули тип IDIAL4P, са специализирани професионални гимназии (или – по старата българска традиция – техникумите и онези езикови гимназии, в които отделни предмети се изучават на чуждия език), както и в т.н. училища „Европа“, където (напр. в германските) все повече се засилва значението на руския и на някои други източноевропейски езици. Но отделни части или целите модули могат да се прилагат по усмотрение на преподавателя като допълващ материал и в езиковото обучение в обикновените гимназии. Защото и двуезичното професионално образование е една все по-ясно налагаща се тенденция.

В университетското езиково обучение се има предвид академичното сдружаване между отделни партньори от различни страни, напр. – ако визираме българските условия – така нареченият модел Карлсруе, прилаган в Германския факултет на Техническия университет в София, където специалностите „Машиностроене“ и „Информатика“ се преподават

на немски език, от смесен преподавателски екип, а абсолвентите получават една българска и една германска диплома. За чуждоезиковото обучение в тези специалности учебните материали от типа IDIAL4P се оказват много полезни. Само мимоходом ще споменем, че немският език в специализираните му професионални инварианти в момента има доста добра конюнктура в световен мащаб. (Което за съжаление е свързано с чувствителното изоставане на интереса към традиционната германистика.)

В професионалния живот нашите модули се ориентират към преподавателите в центровете за квалификация на кадрите от различни браншове, както и към вътрешно ведомствени курсове, организирани напр. от фирми със съвместно участие. Особено необходими тук са модулите по икономически комуникации и управление на офиса.

Ще дам един малък, на пръв поглед по-скоро произволен пример за необходимостта от познания по чуждия език в професионалната сфера: трансфер на опасни и вредни вещества. Един шофьор на камион, който превозва стоки примерно от Словения през Австрия и Германия за Хамбургското пристанище, може да се натъкне по пътя си на многобройните предизвикателства на немския език. И не е нужно това да са екстремни транспортни ситуации, напр. катастрофи или злополуки. Дори при елементарна проверка от страна на пътна полиция накрая следва да се подпише протокол, чието съдържание шофьорът трябва да е в състояние да разбере. Интеркултурната компетентност може да помогне особено в проблематичните ситуации. Модулите за професионална квалификация обръщат специално внимание на тъкмо такива особености.

2. Методически съображения

Особено убедително целите на интеркултурното междуезиково обучение се постигат с дидактическата концепция, разработена от Института за интеркултурни комуникации в Дюселдорф (ИК Düsseldorf). Тя се отличава категорично от общоезиковата дидактическа платформа по своята **дидактическа избирателност**. Тя не залага на систематична и всеобхватна перспектива към чуждия език, не държи на усвояването на всички езикови форми, на възможно най-богат словесен запас, на задълбочено познаване на лингвистичните категории. Не се търси и постъпателно развитие на езиковата компетенция на обучаемия посредством планомерно увеличаване на степента на трудност на упражнявания материал или чрез логическото следване на граматически установилите

се правила. Дидактическите съображения се диктуват от професионалния статус на обучаемия. Така се оказва съвсем естествено отделните умения – рецептивни или продуктивни – да се развиват на различни нива на владение на езика (по Европейската езикова рамка), според конкретните служебни задължения в професионалния живот. Тъкмо за тези цели IDIAL4P предлага възможност да се „кроят по мярка“ специални уроци или системи от уроци, които наричаме модули. В тях съобразените с Европейската езикова рамка компетенции още веднъж се специфицират с оглед на професионалните особености в употребата на чуждия език. Целта е едно **функционално многоезичие**.

Идеята за тази концепция се корени в един проект на швейцарските железници⁴. Както е известно, Швейцария е многоезична страна, състояща се от немско- и френскоезични кантони, освен това има и три кантона с равностойна употреба на немски и френски, един – с италиански, както и още един, в който се говорят немски, италиански и реторомански. В проекта на швейцарските железници се обучават кондуктори, които да могат да упражняват професията си на четири езика. Проверка на билетите, събиране на такси, съобщения за отклонения от разписанието, обяснения за местоположението на вагон ресторанта и други места във влака и разни други обичайни за професионалния делник на кондуктора езикови действия трябва да се отработят на всеки един от официалните за страната езици. Но от тези обучаеми не се изисква да описват забележителностите на Цюрих или дори да докладват за климатичните условия.

Не само швейцарските кондуктори, но и софийските фризьорки например имат нужда от този тип езикова компетентност, макар че България не е многоезична държава. Веднъж попаднах в ситуация, която ще използвам като илюстрация за тази необходимост. Малко след пристигането си отидох на фризьор в салона близо до германското посолство. Преди мен имаше една друга германка, която обясни на отговорничката какво желае, после младо любезно момиче я отведе за измиване на косата и я попита на български, кой от двата шампоана предпочита – вносния или българския. Тъй като клиентката очевидно не познаваше нито една от марките, тя не можа да разбере въпроса и отвърна с въпрос: *инглиш ор дойч?* Момичето отговори, отново на български, че е тук само за миенето на коси и не знае никакви езици, но шефката знаела и английски, и малко немски. Шефката обаче в момента разговаряше вече с други клиенти и не можеше да помогне. Така че клиентката

не можа да разбере и последващите обяснения на момичето за цената на шампоаните.

Ако за такива ситуации приложеше концепцията на швейцарските железници, щеше да се установи кои чуждестранни клиенти посещават редовно този фризьорски салон (логично е в близост до германското посолство да идват често и германки), както и кои точно речеви действия има да осъществи всеки един от работещия там персонал. В случая с младото момиче това би било да научи как да изразява на съответния чужд език разликата между козметичните продукти и цената им. А да разкаже на колежката си на касата какво е взела клиентката, за да се таксува правилно, вече не е нужно да се знае на чуждия език, тъй като касиерката и фризьорката си говорят на български.

Тогава помогнах с превода и наблюдавах интересна интеркултурна реакция: непосредствено след моята намеса в разговора – на български – всички фризьорки в салона, които бяха забелязали случката, рязко промениха официално дистанцираното си поведение към мен. Ако до този момент ми бяха говорили със служебен тон и на „Вие“, сега изведнъж обърнаха на „ти“ и започнаха да ме разпитват за всевъзможни неща с най-приятелски тон. И сега бяха много, много мили и дискретни, но така, сякаш бях една от тях, просто далечна позната.

И двата примера – и този със шофьора, и този с фризьорката – не са типично словенски или типично български. Напротив: по отношение на изучаването на чужди езици България е пример за подражание. И това го казвам не от учтивост, а защото познавам учебните планове и програми в училищата и в детските градини и зная колко висок е интересът към многоезичието. Тези примери са просто съвсем нормални за ХХI век, в който поради повишената глобализация и произтичащата от нея мобилност разко се увеличава и потребността от инструменти за постигане на функционално многоезичие.

Споменатата вече специална дидактика се основава на **учебния сценарий като комплексна и творчески стимулираща система от упражнения**, които са от особена важност за постигането на функционалното многоезичие. Според определението в „Deutsch für den Beruf“ (Немски за професията)⁵ сценарият е очаквана последователност от комуникативни действия, които се свързват в един контекст от определен социален смисъл⁶. Т.е., става дума за нещо като симулация на стандартна ситуация в автентична делнична професионална среда. По това сценарият се отличава фундаментално от ролевата игра, която се стреми да подтикне

обучаемия (само) към езиково творчество. Докато учебният сценарий се ориентира към реалните потребности и поведенческите цели на обучаемия и подготвя действията му в чуждоезикова делнична, учебна и/или професионална реалност. Наред с компетентията за речеви действия на курсиста следва да се преподадат и съответните социални умения (soft skills), сред които интеркултурната компетентност заема съществено място.

3. Дидактически инструменти

Наред с чуждоезиковите образователни модули (т.е., отделни уроци, обединени на тематичен и дидактически принцип) са създадени и **Наръчници за разработване на учебни материали по концепцията IDIAL4P** на различни езици.

От една страна, това е Наръчникът за преподавателя по чужд език, който по силата на дадения служебен ангажимент трябва да преподава вече не (само) обичайния стандартен чужд език, а някаква дисциплина на чуждия език респ. да обучава специалисти от даден професионален бранш на специализирания за тази сфера чужд език. За Източна и Югоизточна Европа, където немският език е традиционно широко застъпен, това се налага доста често. Вместо граматика и разговори от общ характер изведнъж се налага да се изгради курс например по икономически немски или за специалисти с инженерен профил. С помощта на тези Наръчници могат да се посрещнат редица предизвикателства на специфичната дидактическа ситуация.

От друга страна, на разположение са вече и Наръчници за специалисти в дадена област и познаващи чуждия език, но не притежаващи педагогическа квалификация, които се налага да преподават на чуждестранни гост-професионалисти принципните езикови инструменти, непременно необходими за професионална комуникация в приемащата ги страна. Тези местни специалисти трябва да добият способността за преподават предмета си не само на собствения си роден език, а и на езика на гостите. Целта на Наръчника е да осигури за такъв тип обучаващи именно методическата компетентност на чуждоезиковото обучение с оглед на конкретния чужд език.

На трето място, в проекта IDIAL4P са разработени **инструменти и процедури за (само-)оценка**, които се основават на методическите принципи, изложени в Наръчниците. Това са електронни тестове (e-tests) за самоконтрол на наученото от Наръчниците. Но това са и формулярите

за оценка на отделните уроци и/или модули от страна на а) рецензенти – т.е., колеги с богат опит в сферата на преподаването на специализирани чужди езици, б) изпитатели – т.е., колеги, които целенасочено изпробват цели уроци или фрагменти от уроци в своя курс по чужд език, за да проверят приложимостта и дидактическата комбинативност на дадения IDIAP-материал и в) самите обучаеми, които с оглед на собствения си опит в изучаването на чуждия език най-добре могат да оценят предимствата и критичните точки в концепцията и/или в конкретната разработка по тази концепция.

4. Пилотни модули

Такива учебни материали са вече разработени от транснационални авторски екипи в рамките на два последователни проекта, спонсорирани от Европейската комисия – ГД „Образование и култура“, през периода 2008–2009 и 2009–2010 г.

Първият проект е ориентиран към преподаването на общо езикова интеркултурна компетентност. На началната му интернет страница се казва: „Изучаването на чужди езици в една Европа без граници е от основополагащо значение. Защото само с чуждоезикова компетентност може да се възприеме и оцени подобаващо културното многообразие на континента, да се развие межкултурният диалог и да се внедри толерантност към другостта.“⁷ За укрепването на езиковото богатство и конкурентноспособността на Европа проектът разработи новаторски, регионално специализирани интеркултурни учебници за обучение през целия живот чрез съпоставителното представяне на изходната и целевата култура на всички езиково прагматични и културни нива. Тези учебни материали могат да се прилагат както в училищата и университетите, така и в последващата професионална квалификация в България, Германия, Полша и Словакия. Българските разработки в този проект са дело на два авторски екипа от Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“⁸.

Вторият проект е насочен към преподаването на специализирани езици в конкретни професионални сфери. “Регионализирано – интеркултурно – квалифициращо – професионално“ – под това мото авторски екипи от България (ВТУ и ТУ София), Германия, Полша, Словения и Унгария изготвиха онлайн-модули за преподаване на специализирани дискурси и комуникативни компетенции, които са съществени при упражняване на трудовите задължения на работното място. Към този момент

това са областите: икономическа комуникация, общо машиностроене, транспорт на опасни и вредни товари и вещества, винарство, преса и журналистика, информатика, балнеология, офис мениджмънт, туризъм.

Тези професионални сфери са особено важни за икономиката на съответните страна, но, естествено, не изчерпват всички съществени нейни отрасли. Учебните материали, произтекли от този проект, имат амбицията да послужат не само в елементарно прагматичен план (като приложения в дидактическия процес), но и в моделиращо функционален аспект (като примери за подражание при изготвянето на нови, последващи образователни продукти и в бъдеще). Така проектът IDIAL4P отговаря на засиления интерес на работодателите в Европа към специалисти, умеещи да осъществяват професионални дискусии, разговори и кореспонденции на съответния чужд език, за да се намали необходимостта от преводачески услуги от трети лица.

5. База данни

Резултатите от първия проект са публикуваните в книжен формат учебници по немски, български, полски и словенски езици (за гимназии с интензивно изучаване на чужд език или за университетски курсове) и онлайн модулите (за допълнителна подготовка в рамките на гимназиалните курсове по чужд език), публикувани на интернет страницата на проекта: idial-projekt.de → [Projektergebnisse](http://idial-projekt.de/Projektergebnisse) → [Interkulturelle Dossiers](http://idial-projekt.de/InterkulturelleDossiers).

Резултатите от втория проект са разработвани изцяло като онлайн-файлове. Опитът показва, че по този начин не само рязко намаляват разходите за консумативи и печатарски услуги, но и продуктите са всъщност далеч по-достъпни, доколкото вече може да се предпостави наличието на елементарна интернет връзка при болшинството от преподавателите, които могат да видят материалите от всяка точка на планетата. Така учителят по български език в Америка напр. няма да се наложи да изисква скъпо струващата транспортна пратка с групов комплект учебници, а ще включи компютъра си и ще „свали“ целия модул, един урок, част от урока или каквото в дадения момент му е необходимо, а към други детайли може само да насочи обучаемите, като им даде линка на материала.

За момента контактите с авторите на екипа и с координаторите на проекта от секцията по Интеркултурна германистика в Гьотингския университет „Георг Аугуст“ се осъществяват посредством посочените на интернет страницата⁹ ни адреси. Но това е само временно решение, а

като последна задача до изтичането на проектантския срок е предвидено изграждането на специалния даунлоуд център:

www.idial4p-center.org

В момента в него се зареждат готовите образователни продукти. До края на настоящата година центърът ще работи в изпитателен режим и с доста ограничен кръг от потребители като опитни лица. От 1 януари 2012 г. се предвижда цялата потребителска база данни да бъде на повсеместен, свободен и безплатен достъп за потенциалната публика. Настоящото съобщение цели както да популяризира методическите принципи на чуждоезиковото обучение по концепцията IDIAL респ. IDIAL4P, така и наличността на този Център за онлайн материали по чужд език към Института за интеркултурни комуникации в Дюселдорф, който има амбицията през следващите години да стане широко известна и използвана виртуална информационна банка.

Същевременно това е и една покана към всички колеги, които са се посветили на преподаването на чужди езици, да сътрудничат на центъра чрез разработени от тях самите онлайн материали по концепцията за интеркултурно чуждоезиково обучение. През последните месеци се състоя редица предварителни презентации на проекта в различни страни, както и заключителните конференции в Пловдив, София и Велико Търново (26. – 30.10.2011 г.)¹⁰. Те показват, че има редица колеги с опит като учители по чужд език и същевременно – по силата на паралелни служебни ангажименти – като преводачи в различни специализирани сфери (ловно-рибарска, гастрономия, архитектура, медицина и др.) които проявяват интерес към това сътрудничество. Като имаме предвид многобройните филиали на германски висши училища в Китай, Индия и други далечни от Европа региони, но и разрастващият се обем на българската диаспора по света (а и на всички останали езици), можем да очакваме, че концепцията IDIAL респ. IDIAL4P ще намери много почитатели и последователи.

БЕЛЕЖКИ

¹ Става дума за: Ulrich Engel (et al.), Mannheimer Gutachten zu ausgewählten Lehrwerken Deutsch als Fremdsprache (Хайделберг, 1977), изготвена от Комисията по учебници за немски като чужд език по поръчение на Службата за външни работи (Auswärtiges Amt) на ФР Германия. – Бел. прев.

² Людмила Иванова, Стоян Буров. Аз говоря български. А ти? Български език за немскоезични студенти. (В2) Пловдив: Летера, 2009, с. 26.

³ **Nikolina Burneva.** Deutsch lernen in Bulgarien. Online Dossiers für die Schüler- und Studentenmobilität. – http://idial-projekt.de/images/pics/4_Deutsch_Lernen_in_Bulgarien_Burneva_Kapitel%204.pdf

⁴ Срв. Wertenschlag, Lukas; Müller, Martin: Was hat der europäische Referenzrahmen mit der Schweizerischen Bundesbahn zu tun? Zur Bestimmung von Fremdsprachenkompetenzen von Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern in einem Betrieb. – http://www.clacnet.ch/docs/Referenzrahmen_und_SBB.pdf

⁵ <http://www.goethe.de/lrn/prj/pba/bes/zdb/deindex.htm>

⁶ Цит. по Jutta Müller-Trapet: Szenario-Technik im berufsorientierten Fremdsprachenunterricht. – <http://www.wirtschaftsdeutsch.de/lehmaterialien/fachbeitrag-mueller-trapet-szenario.pdf>.

⁷ http://idial-projekt.de/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=49.

⁸ **Людмила Иванова, Стоян Буров.** Аз говоря български. А ти? Български език за немско-езични студенти. (В2) Пловдив: Летера, 2009; Людмила Иванова, Щрихи от България. Учебни материали за изучаващите български език (Страноведчески аспекти). http://idial-projekt.de/images/pics/Ich%20spreche%20Bulgarisch_Komplettes%20Dossier.pdf; Burneva, N./ Vassileva, R. / Koeva, J. (2009): Deutsch lernen in Bulgarien. Plovdiv: Lettera, 2009; Burneva, N.: Deutsch lernen in Bulgarien. Für die Schüler- und Studentenmobilität. http://idial-projekt.de/index.php?option=com_content&task=view&id=139&Itemid=157.

⁹ http://www.idial4p-projekt.de/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=27.

¹⁰ Срв. <http://www.e-plovdiv.com/podr.html?id=8897>, <http://dobrinite-news.com/62981.html>, както и информацията в рубрика „Хроника“ на настоящата книжка на сп. „Проглас“. – Бел. прев.

*Превод от немски език: **Николина Бурнева***